

Prawo autorskie

Scenariusz zajęć opracowany na zlecenie
Ośrodka Rozwoju Edukacji w Warszawie

przez
Grzegorza Borka

Stan prawny aktualny na dzień 18 listopada 2013 roku

Plan zajęć:

1. Wprowadzenie.
2. Co to jest utwór?
3. Autorskie prawa majątkowe i osobiste.
4. Prawo autorskie a inne formy własności intelektualnej.
5. Dozwolony użytek.
6. Dozwolony użytek – dyskusja.
7. Wolne licencje.

Cele zajęć – po zakończonych zajęciach uczestnicy:

1. **(wiedza)** będą wiedzieli:
 - a) czym jest prawo autorskie i czym się różni od innych form własności intelektualnej,
 - b) co to jest utwór – przedmiot ochrony prawa autorskiego,
 - c) czym się różnią autorskie prawa majątkowe od osobistych i jakie są ich najistotniejsze cechy,
 - d) jakie są sankcje za naruszenia prawa autorskiego,
 - e) co to jest dozwolony użytek i jaki jest jego zakres.
2. **(umiejętności)** będą umieli:
 - a) posługiwać się utworami bez naruszania prawa autorskiego,
 - b) odnaleźć i korzystać z materiałów na wolnych licencjach,
 - c) dobrać odpowiednią licencję dla tworzonych przez siebie utworów,
 - d) korzystać z utworów w ramach dozwolonego użytku.
3. **(wartości – cele wychowawcze)** będą rozumieli, że:
 - a) prawo autorskie jest dostosowane do potrzeb życia codziennego (przez instytucję dozwolonego użytku,
 - b) za naruszanie praw autorskich są sankcje cywilne i karne,
 - c) istnieją materiały, którymi można się posłużyć we własnej twórczości bez naruszania prawa autorskiego,
 - d) prawo daje metody, by dzielić się swoją twórczością z innymi osobami, ale na własnych zasadach.

Metody:

mini-wykład, jigsaw, mini-kazusy, dyskusja, warsztaty.

Potrzebne materiały:

- 1) tablica i coś do pisania,
- 2) karty pracy „utwór” – po jednej na uczestnika,
- 3) materiały dla dwóch zespołów eksperckich do aktywności „jigsaw” (po jednym zestawie na 2 uczestników),
- 4) tabelki do „jigsaw” (po jednej dla każdego uczestnika),
- 5) karty pracy do „dozwolonego użytku” – po jednej na uczestnika,
- 6) wydruki opisów licencji ze strony Creative Commons (po jednym zestawie na 4 uczestników),
- 7) kazusy do warsztatów (po jednym).

Schemat zajęć:**Ad 1. Wprowadzenie.**

(CO) Krótki wstęp do zajęć.

(PO CO) Aby uczestnicy wiedzieli, czego się spodziewać.

(JAK) Mini-wykład.

W ramach wprowadzenia prowadzący informuje uczestników o tym, że we współczesnej gospodarce opartej na wiedzy prawo autorskie odgrywa coraz większą rolę. Tak zwana własność intelektualna, do której zalicza się autorskie prawa majątkowe, stanowi coraz ważniejszą część majątku różnych przedsiębiorstw związanych z działalnością w zakresie mediów, kultury i sztuki, programowania oraz tworzenia baz danych.

Równocześnie prawo autorskie jest obszarem intensywnych sporów, zarówno gospodarczych, jak i ideologicznych. Dotyczą one m.in. optymalnego czasu trwania autorskich praw majątkowych (jak długo twórcom ma przysługiwać ochrona), zakresu dozwolonego użytku (co jest wyjęte spod tej ochrony), surowości przepisów egzekwujących przestrzeganie prawa (czy można za karę odcinać tzw. „piratów” od internetu) oraz wiele innych, bardziej skomplikowanych kwestii (np. spór pomiędzy Google, który planuje zeskanować wszystkie książki, a wydawcami tych książek). Na tle tych sporów dochodzi także do protestów społecznych (np. w sprawie ACTA), ale i do wyroków skazujących (np. twórców serwisu „The Pirate Bay”).

Prawo autorskie uregulowane jest przede wszystkim w następujących umowach międzynarodowych:

- 1) Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r., przejrzana w Berlinie dnia 13 listopada 1908 r. i w Rzymie dnia 2 czerwca 1928 r. (Dz. U. z 1935 r. Nr 84, poz. 515 z późn. zm.) w brzmieniu nadanym Aktem paryskim konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych, sporządzonym w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474, zał.) – tzw. **konwencja berneńska**,

- 2) Międzynarodowa konwencja o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych, sporządzona w Rzymie dnia 26 października 1961 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 125, poz. 800) – tzw. **konwencja rzymska**,
- 3) Traktat WIPO o prawie autorskim (WCT) Genewa (1996), Dz. Urz. L 89 z 11.04.2000 r., str. 8-14,
- 4) Traktat WIPO o wykonaniach artystycznych i fonogramach (WPPT) Genewa (1996) Dz. Urz. L 89 z 11.04.2000 r., str. 15-23.

Normy wynikające z tych umów międzynarodowych zostały na szczęście przeniesione do polskiej **ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych** (tekst jednolity: Dz. U. 2006 r. Nr 90 poz. 631). Do codziennego korzystania z prawa autorskiego nie jest na szczęście konieczna znajomość powyższych umów międzynarodowych, więc te zajęcia poświęcone zostaną wyłącznie polskiej ustawie.

Treść aktów prawnych dotyczących prawa autorskiego jest wygodnie zestawiona na stronie internetowej: <http://legalnakultura.pl/pl/prawo-w-kulturze/akty-prawne>

Dla zrozumienia prawa autorskiego trzeba przede wszystkim zrozumieć, czego ono w ogóle dotyczy – co jest przedmiotem jego ochrony. Są nim „utwory”, którym poświęcona jest pierwsza aktywność.

Ad 2. Co to jest utwór?

(CO) Definicja utworu, czyli przedmiotu prawa autorskiego.

(PO CO) Aby uczestnicy wiedzieli, do czego stosuje się prawo autorskie; żeby zrozumieli, że zakres jego obowiązywania jest bardzo szeroki.

(JAK) Mini-kazusy.

Prowadzący rozdaje uczestnikom karty pracy składające się z treści fragmentu ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz z opisów potencjalnych utworów (treść na szarym tle). Prowadzący prosi uczestników o zapoznanie się z fragmentem ustawy i zdecydowanie, czy dana treść stanowi utwór w rozumieniu prawa autorskiego. Zadanie można wykonywać indywidualnie albo w grupach.

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych:

Art. 1.

1. Przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (utwór).

(...)

2¹. Ochroną objęty może być wyłącznie sposób wyrażenia; nie są objęte ochroną odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne.

3. Utwór jest przedmiotem prawa autorskiego od chwili ustalenia, chociażby miał postać nieukończoną.

4. Ochrona przysługuje twórcy niezależnie od spełnienia jakichkolwiek formalności.

Art. 2.

1. Opracowanie cudzego utworu, w szczególności tłumaczenie, przeróbka, adaptacja, jest przedmiotem prawa autorskiego bez uszczerbku dla prawa do utworu pierwotnego.

(...)

4. Za opracowanie nie uważa się utworu, który powstał w wyniku inspiracji cudzym utworem.

Art. 3.

Zbiory, antologie, wybory, bazy danych spełniające cechy utworu są przedmiotem prawa autorskiego, nawet jeżeli zawierają niechronione materiały, o ile przyjęty w nich dobór, układ lub zestawienie ma twórczy charakter, bez uszczerbku dla praw do wykorzystanych utworów.

Art. 4.

Nie stanowią przedmiotu prawa autorskiego:

- 1) akty normatywne lub ich urzędowe projekty;
- 2) urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole;
- 3) opublikowane opisy patentowe lub ochronne;
- 4) proste informacje prasowe.

Wskaż, co jest utworem:

1. książka wydana w roku 2005,
2. książka wydana w roku 1805,
3. tłumaczenie na język polski książki wydanej w 2005 roku w USA,
4. pierwsze trzy rozdziały książki, której pisanie znudziło się autorowi,
5. Konstytucja RP wydana w formie książeczki,
6. wiersz opublikowany w zbiorze,
7. wiersz zaimprovizowany na scenie,
8. wiersz zapisany na ścianie toalety,
9. piosenka zespołu The Rolling Stones,
10. piosenka ułożona przez uczestników wycieczki,
11. piosenka „Sto lat” (śpiewana na urodzinach),
12. przepis na ciasto marchewkowe,
13. opis wrażeń przy jedzeniu ciasta marchewkowego,
14. zbiór przepisów na różne dania, w formie kartek w skoroszybie,
15. artystyczne zdjęcie samochodu zrobione dla reklamy,
16. zdjęcie samochodu zrobione w celu wystawienia go do sprzedaży w internecie,
17. zdjęcie z wakacji,
18. ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych,
19. baza danych ze wszystkimi polskimi ustawami,
20. felieton w gazecie,
21. zdjęcie Prezydenta RP z jego strony internetowej.

Prowadzący przeprowadza sprawdzenie, udzielając przy okazji poniższych wyjaśnień.

1. książka wydana w roku 2005 – tak,
2. książka wydana w roku 1805 – tak, do tej książki nie przysługują już autorskie prawa majątkowe (o których później), ale to już zawsze będzie utwór,

3. tłumaczenie na język polski książki wydanej w 2005 roku w USA – tak, należy przy tym wyjaśnić, że tłumaczenia i opracowania to tak zwane „utwory zależne”, które same w sobie stanowią utwory, ale korzystać z nich można tylko za zgodą autora oryginału; art 2 ust. 2 ustawy o pr. aut.: „rozporządzanie i korzystanie z opracowania zależy od zezwolenia twórcy utworu pierwotnego (prawo zależne), chyba że autorskie prawa majątkowe do utworu pierwotnego wygasły. W przypadku baz danych spełniających cechy utworu zezwolenie twórcy jest konieczne także na sporządzenie opracowania.”
4. pierwsze trzy rozdziały książki, której pisanie znudziło się autorowi – tak, utwór powstaje z chwilą jego utrwalenia,
5. Konstytucja RP wydana w formie książeczki – nie, bo akty normatywne nie są utworami,
6. wiersz opublikowany w zbiorze – tak,
7. wiersz zaimprovizowany na scenie – nie, bo utwór powstaje z chwilą utrwalenia; stałby się utworem z chwilą spisania albo nagrania (ewentualnie zapamiętania);
8. wiersz zapisany na ścianie toalety – tak, forma i miejsce nie mają znaczenia,
9. piosenka zespołu The Rolling Stones – tak,
10. piosenka ułożona przez uczestników wycieczki – tak, o ile została utrwalona,
11. piosenka „Sto lat” (śpiewana na urodzinach) – tak, chociaż autor jest nieznany, to wciąż jest to utwór,
12. przepis na ciasto marchewkowe – nie, ponieważ procedury nie są przedmiotem prawa autorskiego; może to być utwór jeśli sposób opisu byłby szczególnie indywidualny,
13. opis wrażeń przy jedzeniu ciasta marchewkowego – tak,
14. zbiór przepisów na różne dania, w formie kartek w skoroszycie – tak, chociaż same przepisy nie są utworami, to ich zebranie już nim jest, bo twórczość polega na odpowiednim doborze,
15. artystyczne zdjęcie samochodu zrobione dla reklamy – tak,
16. zdjęcie samochodu zrobione w celu wystawienia go do sprzedaży w internecie – nie, chociaż to zależy czy ma ono charakter twórczy (celowe kadrowanie, dobór kąta, dobór oświetlenia itd.), czy też nie (zdjęcie zrobione „ot tak”, byle tylko pokazać samochód),
17. zdjęcie z wakacji – tak, ale zastrzeżenia takie jak w pkt 16; dodatkowo np. przeфотографowanie obrazu w muzeum będzie utworem zależnym,
18. ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych – nie,
19. baza danych ze wszystkimi polskimi ustawami – tak (jako baza danych),
20. felieton w gazecie – tak; proste informacje prasowe, o które chodzi w ustawie muszą być naprawdę bardzo proste – nawet bardziej niż depesze PAP, czyli „kto, co i kiedy zrobił”, bez dodatkowych komentarzy,
21. zdjęcie Prezydenta RP z jego strony internetowej – nie, bo to materiały urzędowe.

Jako podsumowanie prowadzący informuje uczestników, że zasięg prawa autorskiego celowo jest bardzo szeroki, żeby żadna forma twórczości nie została poza ochroną.

Ad 3. Autorskie prawa majątkowe i osobiste

(CO) Odróżnienie dwóch rodzajów praw autorskich.

(PO CO) Aby uczestnicy wiedzieli, że prawo autorskie składa się z dwóch różnych rodzajów praw, nie mylili ich i znali ich najważniejsze cechy.

(JAK) Jigsaw.

Prowadzący przeprowadza „jigsaw”.

Dzielimy uczestników zajęć na grupy dwuosobowe (np. przez losowanie). Ważne jest, aby wcześniej przygotować odpowiednio oznaczone losy. Przykładowo mogą to być karteczki w dwóch różnych kolorach, oznaczone dodatkowo liczbą 1 albo 2. W pierwszej części ćwiczenia uczestnicy pracują w grupach zgodnie z wylosowanymi kolorami, w drugiej natomiast zgodnie z wylosowanymi numerami. Koniecznie trzeba uczestnikom wytłumaczyć, na czym polega metoda „jigsaw” oraz powiedzieć, że pracując w pierwszych zespołach eksperckich zdobywają wiedzę, którą następnie będą musieli skutecznie przekazać innym. Mają się zatem nauczyć jak najwięcej, po to, żeby następnie jak najwięcej nauczyć innych. Warto zaplanować wcześniej przestrzeń do pracy dla poszczególnych grup, aby uniknąć bałaganu i aby uczestnicy sobie wzajemnie nie przeszkadzali.

Równocześnie z materiałami dla każdej grupy eksperckiej, uczestnicy powinni dostać tabelkę do wypełnienia. To pomoże im uporządkować już na samym początku zdobywaną wiedzę – gdy będą wiedzieli, czego mają szukać w tekście, chętniej go będą czytali.

Ponieważ ta metoda może czasami być dezorientująca, podkreślamy, że w pierwszym etapie każdy musi wypełnić tylko jedną kolumnę tabelki. Podczas ćwiczenia prowadzący pomagają tym uczestnikom, którzy mają problemy tak, aby wszyscy skończyli w miarę możliwości równocześnie.

Po zakończeniu pierwszego etapu prosimy uczestników o dobranie się w grupy według drugiej cechy losu – w tym przypadku numerka. W każdej z nowopowstałych grup znajduje się jeden ekspert od każdego z tematów. Prosimy o wzajemne przekazanie sobie wiedzy. Podkreślamy, że najpierw trzeba opowiedzieć swój materiał, a nie tylko wzajemnie przepisać zawartość tabelki.

Na koniec każdy powinien mieć wypełnioną tabelkę. Prosimy o odczytanie i omówienie jednej z kolumn osobę, która nie miała początkowo zajmującej się akurat tym zagadnieniem grupy eksperckiej. Poprawiamy ewentualne błędy i przechodzimy do następnego ćwiczenia.

Wersja skrócona: zamiast po raz drugi dobierać uczestników w grupy prowadzący prosi każdą z grup eksperckich o wyłonienie przedstawiciela, który na głos omówi swój temat. Jego odpowiedzi prowadzący zapisuje w przerysowanej na tablicy tabelce.

	Autorskie prawa osobiste	Autorskie prawa majątkowe
Gdzie są uregulowane?	ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych	ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych
Komu przysługują?	twórcy	twórcy, wydawcy, producentowi albo pracodawcy

	Autorskie prawa osobiste	Autorskie prawa majątkowe
Czego dotyczą?	Więzi twórcy z utworem, np. prawa do bycia wskazanym jako autor, integralności utworu, decydowania o pierwszej publikacji, decydowania o sposobie korzystania z utworu	Praw majątkowych, czyli korzystania z utworu (publikowania, wykonywania, rozpowszechniania) i rozporządzania nim (sprzedawania) oraz otrzymywania za to wynagrodzenia
Czy można je sprzedać?	nie, ale po śmierci twórcy mogą je wykonywać jego bliscy	tak
Ile czasu trwają?	są nieograniczone w czasie	70 lat od śmierci twórcy, ostatniego ze współtwórców albo od daty rozpowszechnienia, jeśli twórca nie jest znany
Czego można się domagać w razie ich naruszenia?	<ul style="list-style-type: none"> • zaniechania naruszeń, • usunięcia ich skutków, • zadośćuczynienia, • wpłaty na cel społeczny 	<ul style="list-style-type: none"> • zaniechania naruszeń, • usunięcia ich skutków, • naprawienia szkody na zasadach ogólnych albo przez zapłatę 2x albo 3x wynagrodzenia za korzystanie z utworu, • wydania korzyści, • zamieszczenie ogłoszenia w prasie, • zapłaty na specjalny fundusz.
Czy za naruszenia grozi odpowiedzialność karna?	tak	tak

Zespół ekspercki 1 Autorskie prawa osobiste

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych:

Art. 16.

Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, autorskie prawa osobiste chronią **nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu** więź twórcy z utworem, a w szczególności prawo do:

- 1) autorstwa utworu;
- 2) oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo;

- 3) nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania;
- 4) decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności;
- 5) nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.

Art. 78.

1. Twórca, którego autorskie prawa osobiste zostały zagrożone cudzym działaniem, może żądać **zaniechania** tego działania. W razie dokonanego naruszenia może także żądać, aby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do **usunięcia jego skutków**, w szczególności aby złożyła publiczne oświadczenie o odpowiedniej treści i formie. Jeżeli naruszenie było zawinione, sąd może przyznać twórcy odpowiednią sumę pieniężną tytułem **zadośćuczynienia za doznaną krzywdę** lub – na żądanie twórcy – zobowiązać sprawcę, aby **uiścił odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez twórcę cel społeczny**.

2. Jeżeli twórca nie wyraził innej woli, po jego śmierci z powodztwem o ochronę autorskich praw osobistych zmarłego może wystąpić małżonek, a w jego braku kolejno: zstępni, rodzice, rodzeństwo, zstępni rodzeństwa. (...)

Art. 115.

1. Kto przywłaszcza sobie autorstwo albo wprowadza w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3.

2. Tej samej karze podlega, kto rozpowszechnia bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy cudzy utwór w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania, artystyczne wykonanie albo publicznie zniekształca taki utwór, artystyczne wykonanie, fonogram, wideogram lub nadanie.

3. Kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej w inny sposób niż określony w ust. 1 lub ust. 2 narusza cudze prawa autorskie (...) określone w art. 16 (...), podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Zespół ekspercki 2 Autorskie prawa majątkowe

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych:

Oddział 2 – Autorskie prawa majątkowe

Art. 17.

Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórcy przysługuje wyłączne prawo do **korzystania z utworu i rozporządzania nim** na wszystkich polach eksploatacji oraz do **wynagrodzenia** za korzystanie z utworu.

Art. 36.

Z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie, autorskie prawa majątkowe gasną z upływem lat siedemdziesięciu:

- 1) od śmierci twórcy, a do utworów współautorskich – od śmierci współtwórcy, który przeżył pozostałych,
- 2) w odniesieniu do utworu, którego twórca nie jest znany – od daty pierwszego rozpowszechnienia, chyba że pseudonim nie pozostawia wątpliwości co do tożsamości autora lub jeżeli autor ujawnił swoją tożsamość, (...)

Art. 41.

1. Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej:
 - 1) autorskie prawa majątkowe mogą przejść na inne osoby w drodze dziedziczenia lub na podstawie umowy;
 - 2) nabywca autorskich praw majątkowych może przenieść je na inne osoby, chyba że umowa stanowi inaczej.
2. Umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych lub umowa o korzystanie z utworu, zwana dalej „licencją”, obejmuje pola eksploatacji wyraźnie w niej wymienione.

Art. 79.

1. Uprawniony, którego autorskie prawa majątkowe zostały naruszone, może żądać od osoby, która naruszyła te prawa:
 - 1) **zaniechania naruszenia;**
 - 2) **usunięcia skutków naruszenia;**
 - 3) **naprawienia wyrządzonej szkody:**
 - a) na zasadach ogólnych albo
 - b) poprzez zapłatę sumy pieniężnej w wysokości odpowiadającej **dwukrotności**, a w przypadku gdy naruszenie jest zawinione – **trzykrotności** stosownego wynagrodzenia, które w chwili jego dochodzenia byłoby należne tytułem udzielenia przez uprawnionego zgody na korzystanie z utworu;
 - 4) **wydania uzyskanych korzyści.**
2. Niezależnie od roszczeń, określonych w ust. 1, uprawniony może się domagać:
 - 1) jednokrotnego albo wielokrotnego **ogłoszenia w prasie oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie** lub podania do publicznej wiadomości części albo całości orzeczenia sądu wydanego w rozpatrywanej sprawie, w sposób i w zakresie określonym przez sąd;
 - 2) zapłaty przez osobę, która naruszyła autorskie prawa majątkowe, odpowiedniej sumy pieniężnej, nie niższej niż dwukrotna wysokość uprawdopodobnionych korzyści odniesionych przez sprawcę z dokonanego naruszenia, na rzecz [specjalnego] Funduszu (...), gdy naruszenie jest zawinione i zostało dokonane w ramach działalności gospodarczej (...).

Art. 116.

1. Kto bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom rozpowszechnia cudzy utwór w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania, artystyczne wykonanie, fonogram, wideogram lub nadanie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.
2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w ust. 1 w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.
3. Jeżeli sprawca uczynił sobie z popełniania przestępstwa określonego w ust. 1 stałe źródło dochodu albo działalność przestępną, określoną w ust. 1, organizuje lub nią kieruje, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 5.
4. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Ad 4. Prawo autorskie a inne formy własności intelektualnej

(CO) Odróżnienie ochrony przez prawo autorskie od ochrony na podstawie innych przepisów.

(PO CO) Rodzaje własności intelektualnej często są mylone w dyskursie publicznym. Uczestnicy będą wiedzieli, że prawo autorskie dotyczy tylko utworów, i że są inne formy własności intelektualnej.

(JAK) Mini-wykład, mini-kazusy.

Prowadzący informuje uczestników, że obecnie w Polsce obowiązują także inne przepisy regulujące ochronę tzw. własności intelektualnej niż tylko prawo autorskie.

Prowadzący wypisuje na tablicy następujące pojęcia:

- prawo autorskie,
- patent,
- znak towarowy,
- nieuczciwa konkurencja,
- kradzież.

Następnie prowadzący skrótkowo opisuje, na czym polega ochrona w każdym z powyższych przypadków i czym się ona różni od ochrony prawnoautorskiej.

- Patent – uregulowany jest w ustawie z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (tekst jednolity: Dz. U. 2003 r. Nr 119 poz. 1117), dotyczy wynalazków i wzorów użytkowych; żeby zaistnieć wymaga zgłoszenia i zarejestrowania w Urzędzie Patentowym. Przykłady: nowy rodzaj przekładni do jakiejś maszyny (wynalazek); nowy, nietypowy, kształt ekspresu do kawy (wzór użytkowy).
- Znak towarowy – uregulowany jest w ustawie z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (tekst jednolity: Dz. U. 2003 r. Nr 119 poz. 1117), aby uzyskać jego ochronę trzeba go zgłosić do Urzędu Patentowego. Przykład: znak słowno-graficzny „Coca-cola”.
- Nieuczciwa konkurencja – nawet jeśli ktoś nie zgłosi znaku towarowego do Urzędu Patentowego, to nie znaczy, że inni przedsiębiorcy mogą oznaczać swoje produkty w sposób sugerujący, że są one produktami kogo innego ani nie mogą podszywać się pod innych przedsiębiorców (różnica polega na tym, że gdy się nie rejestruje znaku towarowego, to sprawa sądowa jest trudniejsza). Podszywanie siebie lub swoich produktów pod kogoś innego stanowi czyn nieuczciwej konkurencji. Reguluje to przede wszystkim ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (tekst jednolity: Dz. U. 2003 r. Nr 153 poz. 1503), ale także kodeks cywilny i inne ustawy szczególne.
- Kradzież – naruszenie autorskich praw majątkowych nie jest kradzieżą, tylko samodzielnym przestępstwem, uregulowanym wprost w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Wyjątkiem są programy komputerowe, do których stosuje się przepisy o kradzieży: art. 278 kodeksu karnego:
 - „§ 1. Kto zabiera w celu przywłaszczenia cudzą rzecz ruchomą, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.
 - § 2. Tej samej karze podlega, kto bez zgody osoby uprawnionej uzyskuje cudzy program komputerowy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej.”

Następnie prowadzący podaje kolejne przykłady i prosi o ich zakwalifikowanie, jeśli chodzi o sposób stosowanej ochrony:

- 1) w sklepach pojawiły się telewizory marki „SORNY” – znak towarowy,
- 2) ktoś zaczął sprzedawać płyty ze swoim wykonaniem piosenki Justyny Steczkowskiej – prawo autorskie,
- 3) ktoś zaczął sprzedawać wodę mineralną pisząc na etykietach „woda prawie jak z Nałęczowa” – czyn nieuczciwej konkurencji,
- 4) spółka Cadbury chce mieć pewność, że tylko ona może sprzedawać czekoladę w charakterystycznych opakowaniach w kolorze fioletowym – znak towarowy (sprawa autentyczna),
- 5) konkurenci producenta serków Almette zaczęli sprzedawać serki w opakowaniach w kształcie drewnianego wiaderka (tzw. skopki) – znak towarowy (sprawa autentyczna) albo czyn nieuczciwej konkurencji, jeśli skopka nie była zarejestrowana,
- 6) ktoś wydał książkę znanej pisarki bez jej zgody – prawo autorskie,
- 7) właściciel marki Reserved nadrukował na swoich koszulkach cudze zdjęcie znalezione w internecie – prawo autorskie (sprawa autentyczna),
- 8) ktoś zaczął sprzedawać przyczepki rowerowe wykorzystujące specjalne mocowanie wymyślane przez polską spółkę – patent,
- 9) ktoś sprzedaje nielegalne kopie programu MS Office – kradzież,
- 10) dziennikarka publikuje w gazecie jako własne cudze artykuły sprzed kilku lat – prawo autorskie (sprawa autentyczna).

(Alternatywnie mini-kazusy można wydrukować po jednym zestawie na każdą ławkę, pociąć i poprosić o poukładanie karteczek według 5 kategorii z tablicy.)

Ad 5. Dozwolony użytek

(CO) Zapoznanie uczestników z pojęciem dozwolonego użytku.

(PO CO) Aby uczestnicy wiedzieli, kiedy mogą rozpowszechniać utwory chronione prawem autorskim

(JAK) mini-kazusy.

Prowadzący informuje uczestników, że do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych wprowadzono pewien wyjątek od autorskich praw majątkowych – w pewnych przypadkach możemy z chronionych prawem autorskim utworów korzystać nieodpłatnie. Są to jednak tylko przypadki wskazane wprost w ustawie. Wyjątek ten nazywany jest „dozwolonym użytkowaniem”.

Prowadzący rozdaje uczestnikom karty pracy składające się z treści fragmentu ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz z mini-kazusów (treść na szarym tle). Prowadzący prosi uczestników o zapoznanie się z fragmentem ustawy i zdecydowanie, czy dany sposób korzystania z utworu mieści się w pojęciu dozwolonego użytku. Zadanie można wykonywać indywidualnie albo w grupach. Można rozdać uczestnikom same przepisy, a kazusy odczytywać i dawać czas na ich rozwiązanie po kolei.

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych:

Art. 23.

Aleje Ujazdowskie 28, 00-478 Warszawa • tel. 22 345 37 70 • www.ore.edu.pl

1. Bez zezwolenia twórcy wolno **nieodpłatnie korzystać** z już rozpowszechnionego utworu w zakresie **własnego użytku osobistego**. (...)
2. Zakres własnego użytku osobistego obejmuje korzystanie z **pojedynczych egzemplarzy utworów** przez **krąg osób pozostających w związku osobistym**, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego.

Art. 26.

Wolno w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach przytaczać utwory udostępniane podczas tych wydarzeń, jednakże w granicach uzasadnionych celem informacji.

Art. 28.

Biblioteki, archiwa i szkoły mogą:

- 1) udostępniać nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych;
- (...)

Art. 29.

1. Wolno przytaczać w utworach stanowiących samoistną całość urywki rozpowszechnionych utworów lub drobne utwory w całości, w zakresie uzasadnionym wyjaśnianiem, analizą krytyczną, nauczaniem lub prawami gatunku twórczości.
- (...)

Art. 31.

Wolno nieodpłatnie wykonywać publicznie rozpowszechnione utwory podczas ceremonii religijnych, imprez szkolnych i akademickich lub oficjalnych uroczystości państwowych, jeżeli nie łączy się z tym osiąganie pośrednio lub bezpośrednio korzyści majątkowych i artyści wykonawcy nie otrzymują wynagrodzenia, z wyłączeniem imprez reklamowych, promocyjnych lub wyborczych.

Art. 32.

Właściciel egzemplarza utworu plastycznego może go wystawiać publicznie, jeżeli nie łączy się z tym osiąganie korzyści majątkowych.(...)

Art. 33.

Wolno rozpowszechniać:

- 1) utwory wystawione na stałe na ogólnie dostępnych drogach, ulicach, placach lub w ogrodach, jednakże nie do tego samego użytku;
- (...)

Art. 34.

Można korzystać z utworów w granicach dozwolonego użytku pod warunkiem wymienienia imienia i nazwiska twórcy oraz źródła. Podanie twórcy i źródła powinno uwzględniać istniejące możliwości. Twórcy nie przysługuje prawo do wynagrodzenia, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Art. 35.

Dozwolony użytek nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słusze interesy twórcy.

Kazusy:

Czy można za darmo i bez pytania twórcy o zgodę:

1. Nagrać dla siebie piosenkę z radia?
2. Zgrać dla siebie teledysk z YouTube?
3. Wgrać na YouTube cudzy teledysk?
4. Wgrać na YouTube swój filmik z podkładem muzycznym z cudzej piosenki?
5. Pobrać film z internetu?
6. Uczestniczyć w wymianie filmów w internecie (np. w serwisie peer-to-peer jak BitTorrent)?
7. Zrobić kopię płyty CD z muzyką dla swojej mamy?
8. Zrobić kopię płyty CD z muzyką dla swojego kolegi ze szkoły?
9. Zrobić kopię płyty CD z muzyką dla swoich kolegów z forum internetowego?
10. Zamieścić na Facebooku własne zdjęcia z koncertu?
11. Zamieścić na Facebooku film z całego koncertu zrobiony własną komórką?
12. Wypożyczyć książkę z biblioteki?
13. Skserować dla siebie całą książkę z biblioteki?
14. Skserować dla przyjaciółki całą swoją książkę?
15. Zacytować na Facebooku fragment czytanej książki?
16. Zrobić żartobliwy obrazek („mema”) z fotografii zamieszczonej w na portalu?
17. Zamieścić zdjęcie z portalu internetowego na swoim profilu Facebooka bez pisania, skąd się je wzięło?
18. Wstawić do gazetki szkolnej fotografię z Wikipedii bez pisania, skąd się ją wzięło?
19. Opublikować w internecie zdjęcie stojącej przy ulicy tablicy reklamowej?
20. Opublikować zdjęcie Pałacu Kultury i Nauki?
21. Wykonać w ramach przedstawienia szkolnego sztukę ciągle chronioną prawem autorskim?
22. Prezentować publicznie swoją kolekcję plakatów filmowych?
23. Zrobić zbiór ulubionych cytatów i go publikować w internecie?
24. Wstawić tekst zauważonego graffiti jako swój status na Facebooku?

Rozwiązania:

1. Nagrać dla siebie piosenkę z radia? tak
2. Zgrać dla siebie teledysk z YouTube? tak
3. Wgrać na YouTube cudzy teledysk? nie
4. Wgrać na YouTube swój filmik z podkładem muzycznym z cudzej piosenki? nie
5. Pobrać film z internetu? tak
6. Uczestniczyć w wymianie filmów w internecie (np. w serwisie peer-to-peer jak BitTorrent)? nie
7. Zrobić kopię płyty CD z muzyką dla swojej mamy? tak
8. Zrobić kopię płyty CD z muzyką dla swojego kolegi ze szkoły? tak
9. Zrobić kopię płyty CD z muzyką dla swoich kolegów z forum internetowego? nie, o ile są to koledzy tylko z forum; konieczna jest realna więź towarzyska, a nie tylko wspólne zainteresowania
10. Zamieścić na Facebooku własne zdjęcia z koncertu? tak

11. Zamieścić na Facebooku film z całego koncertu zrobiony własną komórką? nie
12. Wypożyczyć książkę z biblioteki? tak
13. Skserować dla siebie całą książkę z biblioteki? tak
14. Skserować dla przyjaciółki całą swoją książkę? tak
15. Zacytować na Facebooku fragment czytanej książki? tak
16. Zrobić żartobliwy obrazek („mema”) z fotografii zamieszczonej w na portalu? tak
17. Zamieścić zdjęcie z portalu internetowego na swoim profilu Facebooka bez pisania, skąd się je wzięło? nie
18. Wstawić do gazetki szkolnej fotografię z Wikipedii bez pisania, skąd się ją wzięło? nie
19. Opublikować w internecie zdjęcie stojącej przy ulicy tablicy reklamowej? tak
20. Opublikować zdjęcie Pałacu Kultury i Nauki? tak
21. Wykonać w ramach przedstawienia szkolnego sztukę ciągle chronioną prawem autorskim? tak
22. Prezentować publicznie swoją kolekcję plakatów filmowych? tak
23. Zrobić zbiór ulubionych cytatów i go publikować w internecie? tak
24. Wstawić tekst zauważonego graffiti jako swój status na Facebooku? tak

W tym miejscu prowadzący powinien zwrócić uwagę uczestników na treść art. 35 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, z którego wynika, że nawet jeśli jakieś wykorzystanie utworu należy do dozwolonego użytku, to należy je wykonywać w taki sposób, żeby nie stanowiło obejścia prawa i nie godziło w słuszne interesy twórców. Ten przepis jest kontrowersyjny i część właścicieli praw autorskich wywodzi z niego zakaz pobierania wszelkich filmów i muzyki z internetu, o ile użytkownik nie jest pewien ich legalnego pochodzenia.

Ad 6. Dozwolony użytek – dyskusja

(CO) Wspólna dyskusja nad zakresem dozwolonego użytku

(PO CO) Aby uczestnicy przemyśleli obowiązujący w Polsce zakres dozwolonego użytku i wyrobili sobie zdanie na ten temat.

(JAK) dyskusja.

Prowadzący przeprowadza dyskusję na temat: „Czy dozwolony użytek jest w Polsce zbyt szeroki czy zbyt wąski?”

W celu zagajenia dyskusji można zadawać pytania pomocnicze:

1. Czy jest coś, co robicie, a co obecnie nie mieści się w zakresie dozwolonego użytku? (Na przykład robienie podkładów z muzyki do filmików wgrywanych na YouTube, rozpowszechnianie cudzych zdjęć na Facebooku, posługiwanie się cudzymi zdjęciami w celu ilustrowania swoich prac i prezentacji.)
2. Czy słuszne jest, że w ustawie zapisano wprost sytuacje, w których ktoś korzysta z cudzego utworu i za to nie płaci?
3. Jakie naruszenia są tak poważne, że należy je ścigać?
4. Komu służy rozszerzanie dozwolonego użytku, a komu jego zawężanie?

Kwestia zakresu dozwolonego użytku jest przedmiotem ciągłych debat wśród polityków, prawników i obywateli. Nie ma więc żadnej szczególnej konkluzji, do jakiej dyskusja powinna prowadzić. Jej celem jest raczej wywołanie namysłu i wymuszenie sprecyzowania własnych poglądów wśród uczestników.

Ad 7. Wolne licencje

(CO) Zapoznanie uczestników z licencjami Creative Commons

(PO CO) Aby uczestnicy znali licencje, które pozwalają innym na wykorzystywanie naszych utworów, a nam dają dostęp do licznych materiałów źródłowych

(JAK) mini-wykład, warsztaty.

Prowadzący informują uczestników o tym, że istnieją tak zwane „wolne licencje”. Stanowią one swego rodzaju gotowe schematy, dzięki którym twórca może pozwolić innym osobom na dalsze korzystanie ze swojego dzieła, przy zachowaniu dla siebie pewnych uprawnień.

Jeśli chcemy, by inni mogli korzystać nieodpłatnie z naszego utworu, to możemy go udostępnić na jednej z wolnych licencji. Żeby to zrobić wystarczy poinformować o tym odbiorców naszego utworu.

Natomiast jeśli sami szukamy materiałów źródłowych do wykorzystania, np. zdjęć do ilustracji naszej prezentacji, muzyki na podkład dźwiękowy do naszego filmu itd., to najłatwiej takie materiały znajdziemy wśród utworów udostępnianych na wolnych licencjach.

Najpopularniejsza licencja tego typu to General Public License (GPL), którą nadaje się oprogramowaniu i dzięki której powstały takie programy jak Linux, OpenOffice, Firefox, Chrome, Inkscape itd.

Natomiast do utworów innego typu (teksty, zdjęcia, filmy) najczęściej stosuje się licencje Creative Commons, których najbardziej znanym użytkownikiem jest Wikipedia.

Licencje Creative Commons mają następujące warianty:

- Uznanie autorstwa,
- Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach,
- Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne,
- Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Na tych samych warunkach,
- Uznanie autorstwa-Bez utworów zależnych,
- Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych.

Żeby zrozumieć istotę danej licencji wystarczy znać jej nazwę. Wszystkie te licencje pozwalają na ponowne wykorzystanie utworu nimi objętego. Wszystkie wymagają, by podać autora oryginału. Oprócz tego, niektóre z nich nakładają jednak dodatkowe wymogi (jeden lub kilka na raz):

- Na tych samych warunkach – utwór, który powstanie z przetworzenia utworu objętego licencją CC także musi być udostępniony na licencji CC o tych samych warunkach (tzw. licencja „wirusowa”, która zapewnia, że nikt nie zawłaszczy sobie utworu powstałego w oparciu o nasz utwór),
- Użycie niekomercyjne – utwór, który powstanie z przetworzenia utworu objętego licencją CC może być wykorzystywany tylko do celów niekomercyjnych,

- Bez utworów zależnych – można wykorzystywać utwór objęty licencją CC, ale nie można z niego tworzyć utworów zależnych, czyli można go rozpowszechniać, ale bez dokonywania w nim zmian. Na przykład zdjęcie objęte taką licencją będzie można wydrukować jako pocztówkę albo wstawić na swoją stronę internetową, ale nie będzie można na nim niczego domalować, ani wykorzystać z niego jakiegoś szczegółu.

Można w tym momencie powiesić plakat ze strony Creative Commons:
<http://creativecommons.pl/materialy/>

Po udzieleniu powyższych wyjaśnień prowadzący dzieli uczestników na grupy 3-4 osobowe i każdej grupie daje zestaw wydrukowanych „Przystępnych podsumowań” wszystkich licencji Creative Commons. Przystępne podsumowania dostępne są na stronie <http://creativecommons.pl/wybierz-licencje/> i nie są zamieszczone w scenariuszu, ponieważ mogą ulec zmianom.

Następnie prowadzący rozlosowuje wśród grup następujące kazusy z poleceniem dobrania najlepszej licencji, na jakiej dany utwór można udostępnić. Po zakończeniu aktywności prowadzący prosi kolejne grupy o odczytanie kazusu i podanie wybranej licencji wraz z uzasadnieniem. Dopuszczamy dyskusję zresztą uczestników, czy wybór jest optymalny. Kursywą podano sugerowane rozwiązania.

- Jesteście członkami stowarzyszenia zajmującego się ochroną zwierząt. Opracowaliście infografikę na temat przemocy wobec zwierząt i chcecie udostępnić ją przez Facebooka. Zależy wam, żeby grafika była możliwie szeroko rozpowszechniana, ale żeby każdy wiedział, że jest ona waszego autorstwa.

CC-Uznanie autorstwa

- Jesteś początkującym fotografem, który wykonał kilka genialnych zdjęć. Chcesz te zdjęcia upowszechnić w internecie, żeby sobie wyrobić markę. Nie przeszkadza ci, że ktoś będzie tych zdjęć używał, nawet do celów komercyjnych, bo każde ich użycie to reklama dla ciebie. Nie chcesz natomiast, żeby ktoś modyfikował twoje zdjęcia, bo to są skończone dzieła, których nie można naruszać.

CC-Uznanie autorstwa-Bez utworów zależnych

- Byłaś na fajnym festiwalu muzycznym, z którego nakręciłaś relację wideo. Wszyscy znajomi się nią zachwycają, więc chcesz udostępnić ją przez internet, żeby mogły zapoznać się z nią także inne osoby. Nie chcesz jednak, żeby ktoś zarabiał na twojej pracy, ani żeby ją modyfikował.

CC-Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych

- Napisaście bardzo dobre podsumowanie kilku lekcji (ściąge) z matematyki, którym chcecie się podzielić z innymi. Nie przeszkadza wam, że ktoś rozwinie wasze dzieło, ale nie powinien na tym zarabiać, a rezultat powinien udostępnić na tych samych zasadach, na jakich wy udostępniście pierwotną ściągę.

CC-Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Na tych samych warunkach

- Jesteście miłośnikami kolejek wąskotorowych i macie olbrzymi zbiór ich zdjęć, które sami wykonaliście. Chcecie pochwalić się waszymi zdjęciami przed całym światem. Nie przeszkadza wam, jeśli ktoś wykorzysta te zdjęcia komercyjnie (np. zrobi z nich album albo wstawi je do artykułu w gazecie), ale chcielibyście, żebyście mogli taki album czy artykuł swobodnie potem publikować.

CC-Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach

Prowadzący może w tym momencie wskazać uczestnikom strony internetowe, na których można znaleźć materiały objęte wolnymi licencjami, możliwe do legalnego wykorzystania:

Muzyka: <http://www.jamendo.com/pl/>

Teksty i fotografie: http://commons.wikimedia.org/wiki/Main_Page?uselang=pl

Fotografie: <http://www.flickr.com/creativecommons/>

Clip art: <http://openclipart.org/>

Ikony: <http://thenounproject.com/>

Filmy: <http://vimeo.com/creativecommons>

(filmy na YouTube też mogą być objęte licencją CC, ale nie da się ich osobno wyszukiwać)

Dodatkowe informacje:

Wiele doskonałych scenariuszy lekcji związanych z prawem autorskim i edukacją medialną znajduje się w serwisie Fundacji Nowoczesna Polska:

<http://edukacjamedialna.edu.pl/>